

Отримано: 9 травня 2025 р.

Прорецензовано: 2 липня 2025 р.

Прийнято до друку: 10 серпня 2025 р.

email: svitlana-kononchuk@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6969-4042>DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26\(94\)-68-70](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26(94)-68-70)

Панєвіна С. В. Калькування як спосіб лексичної трансформації при перекладі медичних термінів з турецької на українську мову. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. Вип. 26(94). С. 68–70.

УДК: 811.81'373

Панєвіна Світлана Вікторівна,
асистент кафедри тюркології Інституту філології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КАЛЬКУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЛЕКСИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ З ТУРЕЦЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

У цій роботі розглядається калькування як спосіб лексичної трансформації при перекладі медичних термінів з турецької мови на українську. Метою дослідження є виявлення особливостей і закономірностей використання калькування в процесі перекладу спеціалізованої лексики, а також аналіз впливу цього явища на якість та точність перекладу. У фокусі опиняється міжмовна інтерференція та проблема збереження семантичної точності при адаптації термінів у медичному дискурсі.

Методологічну основу дослідження становлять порівняльно-аналітичний метод, елементний аналіз термінологічних одиниць та контекстуальний аналіз перекладених фрагментів. Було досліджено корпус автентичних медичних текстів турецькою мовою, а також їхні українські переклади, що дозволило виокремити типові моделі калькування та класифікувати їх за структурними і семантичними ознаками.

Результати дослідження демонструють, що калькування є поширеним прийомом перекладу, який сприяє збереженню термінологічної точності, однак за певних умов може призводити до утворення нефункціональних або малозрозумілих одиниць у мові перекладу. Практичне значення роботи полягає у можливості застосування її висновків у навчанні перекладачів та у створенні глосаріїв медичних термінів. Перспективним напрямом подальших досліджень є зіставлення калькування з іншими видами лексичних трансформацій у медичному перекладі, а також вивчення впливу мовної політики на формування термінології.

Ключові слова: медицина, калькування, термінологія, медична лексика, термінотворення, спосіб.

Svitlana Panievinna,
Assistant Professor, Department of Turkology, Institute of Philology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CALQUING AS A METHOD OF LEXICAL TRANSFORMATION WHEN TRANSLATING MEDICAL TERMS FROM TURKISH TO UKRAINIAN

This article explores calquing as a method of lexical transformation in the translation of medical terms from Turkish into Ukrainian. The primary aim of the study is to identify the specific features and patterns of calque usage in the process of translating specialized medical vocabulary and to assess its impact on the accuracy and quality of the translation. Particular attention is paid to interlingual interference and the challenge of preserving semantic precision in the adaptation of terms within medical discourse.

The methodological basis of the research includes comparative and analytical approaches, componential analysis of terminological units, and contextual analysis of translated excerpts. A corpus of authentic Turkish medical texts and their Ukrainian translations was examined, allowing for the identification of common calquing patterns and their classification according to structural and semantic characteristics.

The findings reveal that calquing is a frequent translation technique that helps preserve terminological accuracy. However, in certain contexts, it may result in the creation of non-functional or unclear lexical items in the target language. The practical significance of the study lies in its applicability to translator training and the development of bilingual medical glossaries. Future research could include a comparative analysis of calquing and other types of lexical transformations in medical translation, as well as an exploration of how language policy influences terminology formation.

Keywords: medicine, calques, terminology, medical vocabulary, the term formation, method.

У статті досліджується калькування як один із ключових прийомів трансформації лексики при передачі медичних термінів з турецької мови українською. Основною метою дослідження є виявлення характерних особливостей і закономірностей використання кальок під час перекладу спеціалізованої медичної лексики, а також оцінка їхнього впливу на точність та якість кінцевого тексту. Особливу увагу приділено мовній інтерференції та збереженню смислової відповідності термінів у медичному контексті.

У якості методологічного підґрунтя використано порівняльно-аналітичний підхід, елементний аналіз термінів, а також контекстуальний аналіз перекладених фрагментів. Дослідження ґрунтується на вивченні корпусу справжніх медичних текстів турецькою мовою та їхніх українських відповідників, що дозволило виокремити найбільш типові моделі калькування і здійснити їх структурно-семантичну класифікацію.

Актуальність дослідження. Постійні зміни в термінологічній системі зумовлені тісним зв'язком мови з усіма сферами людської діяльності. З лексичного обігу поступово зникають застарілі терміни, натомість з'являються як неологізми іншомовного походження, так і новостворені одиниці на основі власне турецького мовного матеріалу. Це дослідження є одним із перших лінгвістичних аналізів турецької медичної термінології як складника функціонально-стилістичної підсистеми літературної мови. Особлива увага приділяється калькуванню – одному з найпродуктивніших способів формування медичних термінів. Раніше ця лексична стратегія не отримувала належної уваги в науковому дискурсі, зокрема в контексті запозичень.

Метою роботи є аналіз процесу становлення та функціонування медичної термінології в турецькій мові, а також з'ясування ролі калькування як засобу перекладу та термінотворення. Задля реалізації цієї мети поставлено такі **завдання**:

- проаналізувати етапи розвитку турецької медичної термінології;
- охарактеризувати місце медичної лексики в тюркологічних дослідженнях;
- дослідити калькування як ефективний механізм формування медичних термінів.

Практичне значення полягає в уточненні статусу турецької медичної термінології в загальній лексичній системі, а також у поглибленні розуміння семантики медичних термінів. Зібрані матеріали можуть бути використані при створенні навчальних, академічних і спеціалізованих словників. Це дослідження також дає змогу виявити потенціал словотворення в медичному дискурсі турецької мови, простежити джерела запозичень і розкрити структурно-семантичні особливості термінів.

Методологічні засади. Для досягнення наукових цілей у дослідженні застосовано комплексну методологію, яка охоплює як загальнолінгвістичні, так і спеціалізовані перекладознавчі та зіставні методи. Зокрема, використано метод суцільної вибірки з метою формування корпусу термінів, а також аналіз дефініцій зі словників для встановлення та уточнення значень фахової лексики. Структурний аналіз дозволив виявити особливості словотвору, а етимологічний – простежити історичне походження термінів.

У сфері перекладознавства задіяно трансформаційний, семантичний та комунікативний методи для визначення найбільш адекватних способів передачі медичних термінів українською мовою. Методи зіставного аналізу – описовий і порівняльний – використано для зіставлення лексико-семантичних і структурних характеристик термінів у турецькій та українській мовах.

Також у роботі застосовано загальнонаукові методи – індукцію, дедукцію, узагальнення, аналіз і синтез, а також кількісні підрахунки. Матеріал для аналізу добирався з тлумачних словників, фахових публікацій та статей соціального спрямування, виданих у Туреччині та Україні.

Становлення наукової медичної термінології в турецькій мові було складним і багатовимірним процесом, що охоплював багатомісячну історію. Зі зростанням міжкультурних контактів значний вплив на розвиток медичної лексики мали тексти грецькою та латинською мовами, які стали джерелами знань і використовувалися як навчальні посібники. Уже в період від V до III століття до нашої ери давньогрецька мова фіксує перші медичні терміни, а згодом латинська поступово закріплюється як основна мова лікарської та наукової комунікації. Народна медицина, своєю чергою, функціонувала у сфері розмовного мовлення та зберігала локальні особливості.

Сучасна медична термінологія продовжує еволюціонувати, набуваючи універсального характеру. Протягом століть велика кількість термінів, запозичених із грецької та латини, була адаптована у різних мовах, зокрема і в турецькій. У процесі формування турецької терміносистеми активно застосовувалося калькування – передусім з арабської, перської, а нині – з англійської та французької мов.

У турецькій мові сформувалася власна система термінів, у якій запозичення з інших мов часто адаптуються шляхом структурного моделювання. Це зумовлює велику кількість іншомовних елементів у сучасному турецькому медичному словнику, які сприймаються як природна частина лексичної системи (Ніда Ю, 1982).

Передача іншомовних медичних термінів у турецькій мові може здійснюватися через кілька стратегій. Серед них – пряме запозичення, коли слово або морфема повністю переноситься разом зі своїм значенням, а також приховане, або опосередковане, запозичення, яке передбачає калькування. Останнє може проявлятися у формі словотворчих, семантичних або фразеологічних кальок (Карахан, 2006).

Словотворче калькування передбачає копіювання морфологічної структури оригінального слова. Наприклад, термін внутрішньом'язовий передається турецькою як *kas içi*, де *kas* означає «м'яз», а *içi* – «всередині». Аналогічно внутрішньовенний – *damar içi* (*damar* – «вена»).

Фразеологічні кальки є дослівним відтворенням ідіоматичних виразів іншою мовою. Вони зберігають не лише значення, а й синтаксичні зв'язки. Наприклад, *doğal seleksiyon* («природний відбір»), *bilinçsiz seçimi* («несвідомий відбір»), *dozaj resim* (букв. «лікарська картина») використовуються для опису явищ або станів, пов'язаних з фармакологічними дослідженнями.

Семантичні кальки виникають тоді, коли слово рідної мови отримує нове значення під впливом іншомовного зразка. Наприклад, турецький термін *genel cerrah* є калькою з англійського *general surgeon*. Хоча формально такий вираз граматично прийнятний, він не є характерним для стилістики турецької літературної мови.

Окремий різновид калькування – це так звані напівкальки: утворення, в яких одна частина запозичена дослівно, а інша адаптована (Demir, 2020). Наприклад, *termonükleer* («термоядерний»), *tarihsel psikoloji* («історична психологія»), *Hipokrat yemini* («клятва Гіппократа»).

Калькування як спосіб лексичного поповнення мови викликає суперечливі оцінки серед лінгвістів. Частина дослідників розглядає кальки як позитивне явище, що сприяє розвитку мови, збагачує її словниковий склад і дозволяє адаптувати іноземні поняття засобами рідної мовної системи. Вони вважають, що кальки можуть не лише передавати новий зміст, але й ставати основою для моделювання подібних значень у національному мовному середовищі.

Інші ж фахівці звертають увагу на небезпеку мовної інтерференції, що може виникати внаслідок надмірного калькування. На їхню думку, подібні запозичення здатні розмивати мовну норму, викликати граматичні та семантичні зміщення, а іноді навіть нівелювати культурну своєрідність мови-перекладу.

Згідно з одним із визначень, калька – це новостворена одиниця, утворена на основі іноземного шаблону, але за допомогою власних мовних засобів (Коваленко, 2001:73). У таких випадках передається або структура, або внутрішня логіка оригінального вислову. Застосування калькування є доцільним, коли в рідній мові відсутнє відповідне позначення певного поняття.

У медичній сфері калькування часто виявляється надзвичайно ефективним інструментом – як при перекладі термінів-словосполучень, так і при створенні однослівних одиниць (Ткаченко, 1989:179). Приклади: *hemokontrasyon* – «гемоконцентрація», *nöro tüp* – «нейротрубочка». Найчастіше калькування у турецькій мові реалізується синтаксичним шляхом, що пов'язано з природною багатослівністю медичних термінів. Завдяки продуктивному використанню афіксів вдається

передати значення без суттєвих смислових втрат. Наприклад: makro, mikro, -metri – структурні відповідники відповідних міжнародних морфем.

Латинська мова є одним із основних джерел калькування в сучасній турецькій медичній термінології. Її вплив особливо помітний у позначенні патологічних станів та анатомічних понять. Наприклад, терміни kan pigmenti (пігмент крові), fleboskleroz (флебосклероз), eritropoietin (еритропоетин), nörojenik (неврогенний) мають латинське або грецьке походження, але адаптовані до турецької мови через калькування.

Однак латина не є єдиним джерелом терміноутворення. Зростаючий авторитет англійської мови в сфері медичних наук сприяв поширенню нових запозичень, зокрема у назвах обладнання, технологій, методів дослідження. Наприклад, klon (клон), gen (ген), kromozom (хромосома) походять з англійської, а на їх основі в турецькій мові формуються похідні: klonlama (клонування), klonlanmış (клонований).

Кальковані одиниці також утворюють складні терміни або термінологічні словосполучення, наприклад: bilgisayarlı tomografi (комп'ютерна томографія), scan etmek (сканувати). Подібні конструкції поєднують міжнародну термінологічну основу зі структурними елементами турецької мови, що сприяє точному й зрозумілому на позначенні нових понять у клінічному дискурсі.

Аналіз використання калькування в перекладі медичної термінології з турецької на українську мову дозволяє зробити низку важливих узагальнень. Однією з головних переваг цього методу є його здатність забезпечити лаконічність, точність і відповідність терміну в мові перекладу оригінальному значенню. Завдяки калькуванню досягається ефект міжнародного взаєморозуміння при збереженні національної мовної форми – це особливо важливо в галузі медицини, де точність формулювань має ключове значення.

Кальковані терміни здебільшого зберігають свою структурну прозорість і легко сприймаються фахівцями. Вони сприяють формуванню єдиного терміноапарату, адаптованого до мовних норм конкретного середовища. Завдяки цьому калькування стає ефективним інструментом для поповнення лексичного ресурсу мови та розвитку термінологічної системи.

Однак варто пам'ятати, що надмірне або невинуватене використання кальок може призводити до появи штучних конструкцій або інтерференційних помилок. Тому важливо підходити до кожного випадку індивідуально, оцінюючи не лише точність переданого значення, а й відповідність нормам цільової мови.

Загалом, калькування виявляється потужним інструментом у процесі перекладу медичних термінів, що дозволяє зберігати точність, міжнародну впізнаваність і водночас національну мовну автентичність.

Література:

1. Бейкер М. Іншими словами: курс з перекладу / пер. з англ. – Лондон: Routledge, 2011. – 328 с.
2. Коваленко А.Я. Науково-технічний переклад: Навчальний посібник. – Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 2001. – 284 с.
3. Ткаченко В.А. Теоретичні і практичні аспекти калькування // Мовні ситуації та взаємодія мов. – Київ: Наукова Думка, 1989. – 193 с.
4. Карахан Л. Структура та значення в турецькій мові (Türkçede Yapı ve Anlam). – Анкара: Akçağ Yayınları, 2006. – 224 с.
5. Логвиненко І.А., Юсупова Х.М., Демченко Я.М.. Лексичні запозичення в турецькій мові – Режим доступу: http://www.academia.edu/6519624/Лексичні_запозичення_в_турецькій_мові
6. Мандей Дж. Вступ до перекладознавства: теорії та застосування / пер. з англ. – Лондон: Routledge, 2022. – 370 с.
7. Ніда Ю., Табер Ч. Теорія та практика перекладу / пер. з англ. – Лейден: Brill, 1982. – 238 с.
8. Н'юмарк П. Підручник з перекладу / пер. з англ. – Лондон: Prentice Hall, 1988. – 292 с.
9. Aksoy B. Translation and Language Planning in Turkey // Meta: Journal des Traducteurs. – 2005. – Vol. 50, No. 3. – С. 1023–1035.
10. Nişanyan Sevan Sözlere Soyağacı Çağdaş Türkçenin Kökenbilim Sözlüğü // Turkiston Kutubxonasi, – 978 с.
11. Турецьке мовне товариство – Режим доступу: <http://www.tdk.gov.tr/index.php>
12. Türk Dil Kurumu. Türkçe Tıp Terimleri Kılavuzu – Режим доступу: <https://www.tdk.gov.tr/>
13. Yıldız, G. Medical Terminology in Turkish: A Historical Perspective // Journal of Turkish Linguistics, 2020. – Режим доступу: <https://dergipark.org.tr/en/pub/jtl>
14. Güneş, A. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tıp Terimlerinin Türkçeleştirilmesi Çalışmaları Üzerine – Режим доступу: <https://www.academia.edu/16894929/>
15. Demir, N. Lexical Borrowings in Turkish Medical Terminology – Режим доступу: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/420140>
16. Şahin, H. Translation Strategies in Medical Terminology: Turkish-Ukrainian Case Study // Translation Studies Review, 2021. – Режим доступу: <https://translationstudies.org/journal/turkish-ukrainian-medical-terms>